

Ο ΚΡΗΣ ΣΤΡΑΤΑΡΧΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΧΑΛΗΣ

Ο ΚΡΗΣ ΣΤΡΑΤΑΡΧΗΣ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΧΑΛΗΣ

ΚΑΤΑ θείαν βεβαίως οικονομίαν ύψώθη ή σημαία τῆς ἐλευθερίας τῷ 1821. Δὲν ἐθεώρει μὲν ὁ πνευματικὸς τοῦ γένους καθηγεμῶν αἰοιδίμος Κοραῆς ἀρμόδιον ἔτι τὸν καιρὸν πρὸς οὕτω μέγα καὶ γιγάντειον ἐγχείρημα, ἀκμαζούσης τῆς δεσμοφύλακος τῶν ἐθνικῶν ἐλευθεριῶν Ἱερᾶς Συμμαχίας καὶ τοῦ γένους ἔτι κρινομένου ὑπ' αὐτοῦ ἐν πλείστοις ἀπαρσκευῶν, ἀλλ' ἄλλαι μὲν βουλαὶ ἀνθρώπων, ἄλλα δὲ Θεὸς κελεύει. Τί ἡδυνάμεθα πρὸς ἄλλοις πολλοῖς ὕστερον νὰ ἀντιτάξωμεν κατὰ τῆς ἀρξαμένης καὶ προσδεουούσης δυνάμεως τοῦ ἀτμοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ χρῆσις εἰς μὲν τοὺς ἐχθροὺς ἠθελεν εἶναι εὐχερής, εἰς ἡμᾶς δὲ δυσέφικτος; Ἄν ὁ μέγας τῆς Ἁγίας Ἑλένης δεσμώτης εἰσήκουε καὶ ἐδέχετο τὰς προτάσεις τοῦ Ἀμερικανοῦ Φέλτωνος, καὶ κατὰ τῆς Ἀγγλίας αὐτὸς ἠθελε θριαμβεύσει καὶ ὁ ἀτμὸς ἔκτοτε ἠθελεν ἐπικρατεῖ, ὅτε πλέον τὰ ἡμέτερα ἰστιοφόρα σκάφη θὰ ἡδυνάτουν νὰ ἐπιτελῶσι τὰ θαύματα, ὧν θέατρον ἐγένετο ἡ ἐν πυρὶ βυθισθεῖσα ἀνατολικὴ τῆς Μεσογείου λεκάνη. Θεῖος ἀραξιδάκτυλος ὠδήγησεν ἔνθεν μὲν τὸν Ὑψηλάντην εἰς τὸν Προῦθον, ἐτέρωθεν δὲ τὸν Γερμανὸν εἰς τὸν ἐθνικὸν Πολγοθᾶν, τὴν Ἁγίαν Λαύραν.

Ἄλλὰ καὶ τὰ πρὸς τὴν πραγμάτωσιν τῆς θείας ταύτης οικονομίας ὄργανα ἦσαν ὅ,τι ἐν ἀνθρώποις τότε εὐγενὲς καὶ θαυμαστόν. Ναί, ἔλαχον τότε ἀνθρώπιναι ἀκρότητες, τῶν ὁποίων τὸ ψυχικὸν σθένος καὶ ἡ ἠθικὴ πεποίθησις καὶ πρὸς τοιαύτην δρᾶσιν θέλησις ἦν ἀτέρμων, περιέκλειε δύναμιν πρὸς δημιουργίαν κόσμου ἀπεριορίστου ὀρίζοντος. Καὶ ἦτο δημιουργία βεβαίως ἐκείνη, ἡ ἀποσκοποῦσα πρὸς ἐπαναγωγὴν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἔθνους καὶ γένους ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ἐλάμπρυνε καὶ ἐτίμησε τὴν ἀνθρωπότητα. Καὶ γίνονται μὲν ἐν τοιαύταις ἐθνικαῖς κινήσεσιν οἱ ἄνθρωποι, ὧν αὐταὶ δέονται, διότι αἱ ἱεραὶ ἐπαναστάσεις εἶνε τοκετοὶ τοιούτων κατὰ φυσικὸν λόγον προσφόρων ὑπάρξεων, γεννῶνται ἐν τούτοις ἐκεῖνοι ἀρχῆθεν, οἵτινες θέλουσι δώσει τὴν πρῶτην πρὸς τηλικαύτην καὶ τοιαύτην δημιουργίαν ὠθησιν. Ἀναφύονται ἀλλεπαλλήλως οὗτοι, ὡς οἱ μυθεύμενοι ἐκεῖνοι οἱ ἐκ τῶν ὀδόντων τοῦ καδμείου δράκοντος Σπαρτοί.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἂν ἡ Κρήτη συνετέλεσε κατὰ τὸν ἐθνικὸν

ἀγῶνα, ὅσον ἡ ἀδέκαστος ἱστορία μαρτυρεῖ, ὁ Βασίλειος Χάλης τάττεται ἀναμφιλέκτως ἐν τοῖς ἐκλεκτοῖς ἐκείνοις σκεύεσι, τῶν ὁποίων οὗτος καὶ πρὸς τὴν δέουσαν παρασκευὴν καὶ πρὸς τὴν κατ' αὐτὸν ἀνένδοτον δρᾶσιν ἀπόλυτον εἶχε χρεῖαν. Ἀπὸ φύσεως καλὸς τὸ σῶμα καὶ ἰσχυρὸς ἀνὴρ, ἐκέκτητο καὶ πνεῦμα καὶ διάνοιαν ἀδελφὰ κατὰ πάντα καὶ σύμφωνα πρὸς ταῦτα. Ὁ Χάλης καταγόμενος ἐκ τῆς περιωνύμου τῶν Ῥιζῶν τῶν Λευκῶν Ὁρέων κώμης Θερίσου, ἡ ὁποία ἀπὸ ἐνετοκρατίας ἐφημιζετο ἐπὶ τε κάλλει γυναικῶν καὶ εὐανδρείᾳ, ἐγεννήθη ἐπαναστάτης καὶ ἐπαναστάτης ἐν ἐπιγνώσει ἀνεκαθεν τῶν ὑποχρεώσεων καὶ συνεπειῶν, τὰς ὁποίας ἀνελάμβανε πρὸς ἐπαλήθευσιν τῆς ἐμφύτου ταύτης ἀγαθῆς αὐτοῦ διαθέσεως. Παρασκευαζόμενος πρὸ τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ ἀγῶνος ἤθελε νὰ ἦνε ἀρματωλός, ἀλλ' ἀρματωλὸς πεφωτισμένος, ἐπὶ τούτῳ δὲ καὶ ἐσπούδασε καθ' ὅσον αἱ τότε ἐν Κρήτῃ πρὸ πάντων περιστάσεις ἐπέτρεπον. Τῶν ἱερῶν μονῶν οὐσῶν ἐν τοῖς δεινοῖς ἐκείνοις χρόνοις τῶν πρώτων τὸ πλεῖστον πρὸς παιδείυσιν φυτωρίων, ἐφοίτησε κατ' ἀρχὰς παρὰ τοῖς ἐγγραμματέοις μοναχοῖς τῆς ἔξω τῶν Χανίων Χρυσοπηγῆς. Ἐν ταύτῃ διάγῳν οὐχὶ ὡς δόκιμος, ἀλλ' ὡς μαθητῆς (δασκαλάκι) εἶδε (τῷ 1800) κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τοῦ Πάσχα μίαν τῶν φρικωδεστέρων σκηρῶν, ὧν βρῖθει ἡ πανόδουρος νῆσος ἐν τοῖς μαύροις πρὸ πάντων ἐκείνοις πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως χρόνοις. Ἐνῶ μετὰ τὴν δευτέραν Ἀνάστασιν ἐκάθηντο οἱ ἀδελφοὶ μοναχοὶ εἰς τὴν τράπεζαν ἐν τῇ εὐρείᾳ τῆς μονῆς αὐλῇ καὶ ἔψαλλον συνάμα ὡς τὸ σύνθημα τὸ Χριστὸς Ἀνέστη, αἴφνης εἰσελαύνει διὰ τῆς μεγάλης πύλης στίφος ὄλον ἔφιππον ἀχρεῖων καὶ ἀποτροπαίων ξεκουκουλώτων γιενιτσάρων καὶ ἐπιπίπτει πυροβολοῦν εὐθὺ κατὰ τῶν δυστυχῶν ἐκείνων ἀπολιθωθέντων καὶ μηδὲως δυνηθέντων νὰ κινηθῶσιν. Ἡ φθορὰ καὶ ἡ καταστροφή ἦν ἀνυπολόγιστος, διότι πλὴν τῶν φονευθέντων καὶ ἐλεεινῶς κρεουρηθέντων καὶ πληγωθέντων πατέρων, ἐλεηλατήθη καὶ διηρπάγη, εἰ καὶ οὐχὶ τὸ πρῶτον ἤδη, ἡ πλουσία καὶ τοῖς πᾶσιν εὐεργετικὴ ἐκείνη μονή. Ἐν τῇ φρικτῇ ἐκείνῃ ὥρᾳ ὁ Χάλης μετὰ τοῦ πατρὸς μου, ὁμήλικος ὄντος περίπου, ἤντηε ὕδωρ ἐκ τοῦ ἐν τῇ αὐλῇ φρέατος καὶ κατέπεσε, δεκατετραετῆς μόλις ὢν, ἐκ τοῦ τρόμου καὶ τῆς βιαίας ἐπιφορᾶς τῶν ἐφίππων κακούργων. Ἐκ παίδων δὲ μισοτύραννος ὢν καὶ φύσεως ἐπαναστατικῆς ἀνεστατώθη καὶ ἀπεσκίρτησε πάραυτα τῆς μονῆς, ὁμόσας ἔκτοτε ἐκδίκησιν αἰώνιαν κατὰ τῶν τῆς ἐρημώσεως ἐκείνων βδελυγμάτων, τὴν ὁποίαν καὶ ἠτύχησε νὰ πραγματοποιήσῃ· διότι σπουδᾶσας μετὰ ταῦτα ἐπὶ τινὰ χρόνον ἐν τῇ πόλει τῶν Χανίων τὰ ἑλληνικὰ τῆς ἐποχῆς γράμ-

ματα ἐπανῆλθεν εἰς τὸν πατρικὸν ἐν Θερίσιφ οἶκον διάγων ἔκτοτε ἀνεξαρτήτως καὶ ἀνυποτάκτως. Οὕτως εὗρεν αὐτὸν ὁ ἀποσταλεὶς τέλος ὑπὸ τῆς Πύλης τῷ 1812 πρὸς περιστολὴν τῶν ἀπεριστάλων τῆς Κρήτης ἀνθρωπομόρφων ἐκείνων γιενιτσαρικῶν τεράτων Χατζῆ Ὀσμάν πασσᾶς, ὁ ὁποῖος προσεκάλεσε καὶ αὐτὸν εἰς βοήθειαν ἐν τοῖς πρώτοις ὡς ἀρματωλὸν μετὰ καὶ ἄλλων πολλῶν ἀνδρείων καὶ ἀδουλῶτων τὸ φρόνημα Ῥιζιτῶν, ὁποῖοι ὁ Μουτσογιάννης (ἀδελφὸς τοῦ πατρὸς τῶν ἐν Ἑλλάδι Μυτσακίδων), ὁ Σήφακας καὶ ἄλλοι, κατὰ τῶν ἀποπτυσάντων πάντα χαλινὸν Κρητοτούρκων. Αὕτη ἦν ἡ πρώτη τοῦ Χάλη ἐπισημος στρατεία κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐκείνων συμπάσης τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ ἐξ αὐτῆς δὲ ταπείνωσις ἐπὶ τινὰ χρόνον τῆς ὀφρύος τῶν ἀνοικονομητῶν ἐκείνων γιενιτσαρικῶν, ἐπτέρωσεν ἔτι μᾶλλον τὸ φρόνημα τοῦ ἄλλως τε εὐφαντάστου καὶ μεγαλεπήθου ἐκ Θερίσου εἰκοσιπενταετοῦς ἤδη νεανίου.

Τοῦντεῦθεν καὶ ἐξῆς αἴρεται οὗτος εἰς σφαίρας ὑπερτέρας καὶ ὑψηλοτέρας δράσεως. Τὰ προνομιοῦχα πνεύματα, κάτοχα δαιμονίου μυστηριώδους, προαισθάνονται τὸν ἐν τῇ κοινωνικῇ καὶ πολιτικῇ ἀτμοσφαιρᾷ διακεχυμένον ἠλεκτρισμόν. Ἐκ τούτου ὁ νοημονέστατος Χάλης προμηθεὺς ὢν ἀποβαίνει τοῦ λοιποῦ ἀκάθεκτος. Τὸ ἰδεῶδες τῶν βλέψεων αὐτοῦ εἶνε ἡ ἐπάνοδος τῶν ὡραίων ἡμερῶν, ἡ ἐπὶ Κρόνου μυθολογουμένη ἑλληνικὴ κοινωνία ἐν τῇ κοιτίδι τοῦ Διὸς καὶ τῇ πατρίδι τοῦ Μίνως. Κινεῖται, βουλεύεται ἡμέρας τε καὶ νυκτός, μελετᾷ πῶς θὰ διατεθῶσι προνοητικώτερον τὰ κατὰ τὴν ἐπικειμένην ἐθνικὴν ἐξέγερσιν. Ὄθεν κατηχῶν τοὺς ἀρειμανίους αὐτοῦ ἀδελφοὺς Ἰωάννην καὶ Στέφανον, τὸν λιγύφθογον ἐκεῖνον ἐραστὴν τῶν τοῦ Φεραίου θουρίων, καὶ πολλοὺς ἄλλους ἀδουλῶτων φρονημάτων τῶν Ῥιζῶν ἄνδρας, μεταβαίνει ὡς ἔμπορος ὁ Κρῆς ἀρματωλὸς εἰς Σμύρνην καὶ προμηθεύεται ἐκεῖθεν ποσότητὰ τινὰ ὀπλων καὶ πυρίτιδος, τὰ ὅποια μετ' ἐπιδεξιότητος σπανίας κατορθοῖ νὰ ἀποβιβάσῃ εἰς Χανία καὶ τὸ δὴ ἀκροσφαλέστερον νὰ μετακομίσῃ εἰς Θέρισον. Ἡ προμήθεια ἐκείνη δὲν συνετέλεσεν ὀλίγον εἰς τὸν πρῶτον ὀπλισμὸν τῶν ἀπαραμίλλων ἐκείνων πατριωτῶν, οἵτινες τὸ πρῶτον ἀντέταξαν τὰ στήθη αὐτῶν τῇ 14 Ἰουνίου τοῦ 1821 ἐν Λούλφ Κεραμειῶν εἰς τὴν βιαίαν τῶν τυράννων κατὰ τοῦ Θερίσου πρὸ πάντων ἐπιφορὰν καὶ κατήνεγκον τὸ πρῶτον θανατηφόρον κατ' αὐτῶν τραῦμα. Ἐν Λούλφ οἱ Χάλιδες πρῶτοι ἐβάπτισαν εἰς τὸ ἱερὸν πῦρ τοὺς περὶ αὐτοὺς ὀπλίτας καὶ ἔδωκαν τὸ σύνθημα ἐν Ῥίτσιαις τῆς ἐνάρξεως τοῦ γιγαντείου καὶ ἐν Κρήτῃ ἀγῶνος καὶ κατήγαγον τὴν πρώτην κατ' αὐτὸν νίκην, τὰ ἐφόδια δ' ἐκεῖνα τοῦ Β. Χάλη συνετέλεσαν πρὸς τοῦτο ἐπικαιρότατα.

Ἐν Σμύρῃ διαμένων συνεννοεῖται μετὰ τῶν προεστῶτων ἐκεῖ Φιλικῶν, κατελθὼν δὲ εἰς Κρήτην, μόλις ἠσφάλισε τὰ πολεμεφῶδια, σπεύδει εἰς Σφακία πρὸς τοὺς πολλοὺς ἐκεῖ συντέκνους αὐτοῦ καὶ συναδέλφους (ἀδερφωκτοὺς) καὶ μάλιστα τὸν ἐν Ἰμβρῷ ἀβραμιαῖον τῶν Μανουσογιαννάκιδων οἶκον. Ἡ εὐφλεκτος ἀνέκαθεν, ἀπὸ ἐνετοκρατίας ἔτι, ὕλη ἐναπεταμιεῖτο ἀείποτε ἐν τοῖς ὑπερφάνοις καὶ ἀδουλώτοις μεσημβρινοῖς τῶν Λευκῶν Ὀρέων κλιτύσιν· ἔναυσμα μόνον ἀπητεῖτο πρὸς οὐρανομήκη ἀνάφλεξιν καὶ τὸ ἔναυσμα τοῦτο ὑπέβαλεν ἢ ἐπίδειξία καὶ ἀνένδοτος τοῦ Χάλη ἐνέργεια, ἢ φυσικὴ αὐτοῦ στωμιλία καὶ πειθῶ. Πλειστάκις ἤκουσα τὸν αἰδιμον ἄνδρα ἐν Προνοῖᾳ Ναυπλίας ἐκτιθέντα τὰ τε πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὴν κατὰ τὰς παραμονὰς αὐτῆς ὄρασιν ἐκείνην, καθ' ἣν διετέλει ἐν ἀεικινήσι, ἐξ οὗ καὶ ἀπεκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Χανιωτῶν ἀγάδων βραδιούργος καὶ δημεγέρτης, τὸ δὲ πάθος καὶ μῖσος αὐτῶν ἦν ὡς γνωστὸν πάντοτε μέγα καὶ ἄσβεστον κατὰ τοῦ Θερίσου διὰ τοὺς Χάλιδας πρὸ πάντων καὶ μάλιστα τὸν Βασιλείον.

Εἰσελθούσης οὕτω καὶ τῆς Κρήτης εἰς τὴν πανελληνίον ἐκείνην ὄρχησιν, ἐπόμενον καὶ φυσικὸν ἦν νὰ ἐντείνῃ αὕτη τὰς προσπαθείας καὶ πατριωτικὰς ἐνεργείας, αἵτινες ἤθελον συνᾶδει πρὸς τὸ πολυθρύλητον, καὶ πρὸ πάντων ἀπὸ ἐνετοκρατίας καὶ ἐξῆς, ἐθνικὸν αὐτῆς παρελθόν. Πρὸς δικαίωσιν τῶν προσδοκιῶν τούτων οὐδεμιᾶς δυνατῆς κατ' ἄνθρωπον θυσίας ἐφείσθη ὁ φύσει μισοτύρανος καὶ φιλελεύθερος αὐτῆς λαός, καίτοι ἦν ἀποκεχωρισμένος τοῦ ἄλλου ἑλληνικοῦ κόσμου καὶ ἐγκαταλειμμένος εἰς τὰς ἰδίας αὐτοῦ δυνάμεις, ὅπως παλαιῇ ἔνθεν μὲν κατὰ τῶν τότε ἰσοπάλων αὐτῷ καὶ ὑπὲρ πάντας ἀγριωτάτων καὶ αἰμοβορωτάτων ἐγγχωρίων Μουσουλμάνων, ἐτέρωθεν δὲ κατὰ τῶν ἀποστελλομένων ἔξωθεν ἀδιαπαύστως εἰς αὐτοὺς ἐπικουριῶν καὶ μάλιστα ἐξ Αἰγύπτου, καθ' ὧν εἰς μάτην ἐπεκαλοῦντο οἱ ἐν τῇ νήσῳ ἀγωνισταὶ τὴν τῶν ναυτικῶν τοῦ ἔθνους δυνάμειν τοῦλάχιστον πρόνοιαν καὶ ἀντίληψιν, ἵνα μὴ ἐν τέλει χειρωθείσης οὕτω τῆς νήσου ἐπαπειλήσῃ ἐκεῖθεν καὶ τὸν ὅλον ἀγῶνα κίνδυνος, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Ἐν τοῖς προμάχοις ἀριστεῦσι τῆς γιγαντείου ἀληθῶς ταύτης πάλης ἐπόμενον ἦν ὅτι ὁ Χάλης ἤθελεν ἐντείνειν πάσας τὰς σωματικὰς καὶ πολυτίμους αὐτοῦ πνευματικὰς ἐνεργείας καὶ δυνάμεις, καίτοι δὲ εἶδε τὸν νεώτερον αὐτοῦ ἀδελφόν, τὸν ἐπὶ κάλλει σώματος, φλογερῷ πατριωτισμῷ καὶ ἀπαραμίλλῳ γενναϊότητι διαπρεπῆ νεανίαν Στέφανον πίπτοντα εὐθὺς ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους ἐν ταῖς ὑπὲρ τὸ Θερίσον Ἀλιάκαις, ἐνῶ μαχόμενος ἦδε λιγυφθόγγως τοὺς τοῦ Φεραίου θουρίους· καίτοι ἀλλεπάλληλοι καὶ συνεχεῖς ἐκ πολυαριθμῶν

ἀπὸ πάσης Κρήτης καὶ πλήρων φρυάγματος ὀρδῶν στρατιαὶ κατηυθύνοντο καὶ ἐφόρμων κατὰ τῶν Σφακίων καὶ τῶν Ῥιζῶν, ὅπως κορέσωσι τὴν θηριώδη αὐτῶν λύσσαν κατὰ τῆς γενετείρας τῶν Χάλιδων κόμης, τὰ πάντα δὲ κατηρημοῦντο καὶ εἰς τὸ πῦρ παρεδίδοντο, ὁ Χάλης μετὰ τοῦ ὑπολειφθέντος αὐτῷ ἀδελφοῦ, τοῦ γενναιοτάτου στρατηγοῦ Ἰωάννου, ἀνένδοτος καὶ ἀκάματος, ἦν πανταχοῦ παρῶν, διατάττων, διευθετῶν καὶ διευθύνων. Ἀριχθεισῶν δ' ἐξ Αἰγύπτου κατὰ Μάϊον τοῦ 1822 πολλῶν χιλιάδων Αἰγυπτίων καὶ Ἀλβανῶν ὑπὸ τοὺς συγγενεῖς τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ στρατηλάτας Χασάν καὶ Χουσεῖν καὶ ἄλλων πάλιν κατόπιν ἄνευ ἐμφανίσεως καὶ ἀντιστάσεως ἐλληνικῶν σκαφῶν, ἡ Κρήτη ἐπλημμύρησεν ἐκ φοβερῶν ἐχθρικῶν δυνάμεων. Μεθ' ἅπαντα ὁμοῦ ταῦτα καὶ μετ' ἀπείρους τῆδε κίκεῖσε μάχας καὶ συμπλοκάς, τοῦ Χάλης ἐν τούτοις τὸ διηγεκὲς μέλημα καὶ ὄνειρον ἦν ἡ ἄλωσις τῶν Χανίων. Ὅθεν καὶ ἀπὸ τοῦ πρώτου ἐλληνικοῦ ἀρμοστοῦ Ἀφεντούλη, καὶ μάλιστα ἐπὶ τοῦ δευτέρου Ἐμμ. Τομπάζη, ἐπέμενεν ὁ Χάλης μετὰ τὴν τοῦ Καστελλίου τῆς Κισάμου ἄλωσιν καὶ εἰς τὴν τῶν Χανίων, πρὶν ἐπανέλθῃ ἐκ τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν ὁ Αἰγύπτιος στρατηλάτης, τοσαύτην καὶ τοιαύτην βλέπων συνειλεγμένη καὶ συντεταγμένη ἐλληνικὴν δύναμιν, ἐν ἣ σπλὴν τοῦ ἄνθους τῶν ἐκ πάσης Κρήτης ἀγωνιστῶν κατελέγοντο καὶ οἱ περὶ τὸν ἀρμοστήν Ἄσιγξ, Δ. Καλλέργης, Σκούρτης, Σαχίνης καὶ ἄλλοι. Ὁ Τομπάζης ἐν τούτοις ἄλλα φρονῶν, ἐπέσπευδε τὴν ἄλωσιν πρότερον τῆς ἐν Σελίνῳ Κανδάνου, ἐν ἣ ἦσαν ὠχυρωμένοι οἱ ἀγριώτεροι καὶ ἀνδρειότεροι τῶν Κρητοτούρκων. Ὁ Χάλης ὁμοῦ διατεταγμένος νὰ τηρῇ τὰς πρὸς τὸ Σέλινον ἐκ Χανίων προσόδους, εἶχε πάντοτε τὴν προσοχὴν του ἐστραμμένην πρὸς αὐτά, ἀπὸ τῶν ὁποίων καὶ πρότερον εἶχεν ἀποκόψει τὸ ὕδωρ καὶ ἔφοδον ἀπεπειράθη ἐκ τῆς ἐπάλλξεως, ἥτις καὶ τάμπια τοῦ Χάλης ὕστερον ὑπὸ τῶν Τούρκων ὠνομάζετο. Καὶ ἐγένετο μὲν ἡ ἄλωσις τότε τῆς Κανδάνου, ἀλλ' οἱ περισωθέντες τῶν Τούρκων ἐξ ἀπάτης εἰσελθόντες εἰς Χανία ἐπύκνωσαν τὰς ἐν αὐτοῖς τάξεις τῶν ἐχθρῶν, ὡς καὶ οἱ ἐκ τοῦ Καστελλίου ἀποσταλέντες πρότερον εἰς αὐτὰ ὑπὸ τοῦ Τομπάζη, ἐνῷ οἱ Κρήτες διεμαρτύροντο ἐντόνως, ὕστερον δὲ καὶ αὐτὸς μετεμέλετο ἐπὶ τούτοις ἀνωφελῶς.

Οὕτω διῆγεν ὁ Χάλης κατὰ τὸ πρῶτον μὲν τῆς ἐπαναστάσεως ἔτος ὡς πεντακοσίαιχος, κατόπιν ὡς Γεν. ἀρχηγὸς τῆς ἐπαρχίας Κυδωνίας, κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1828 ὡς πρόεδρος τοῦ Κρητικοῦ Συμβουλίου (προσωρινῆς κυβερνήσεως), καὶ ἔκτοτε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀειμνήστου ἀδελφοῦ του Ἰω. Χάλη, Γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν στρατευμάτων τῆς

Κρήτης, αναγνωρισθείς ὑπὸ τοῦ Κρητικοῦ Συμβουλίου, καὶ κατόπιν ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου Ἰω. Καποδιστρίου, ὡς Στρατάρχης τῶν ἐπαρχιῶν Κυδωνίας Κισιάμου, Ἀποκορώνου καὶ Σελίνου¹, κατὰ δὲ τὸ 1829 ὡς πολιορκητὴς τῶν Χανίων, διαρκῶς δὲ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς καὶ πολλὰ πρὸ τοῦ ἀγῶνος ἔτη ἀγωνιζόμενος ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς ἀδιαπαύστως, διότι τοῦτο ἔλαχεν εἰς αὐτὸν κληρὸς ἐπιτακτικός, καθὸ πρωταίτιον τῆς ἐπισπεύσεως ἐν Κρήτῃ τῆς ἐπαναστάσεως. Καὶ μετὰ τὴν δυσμενῆ ἐπὶ Χουσεῖν βέη, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χασάν, τροπὴν τῶν ἐπαναστατικῶν πραγμάτων αὐτῆς ἐκπατρισθεὶς δὲν ἠδύνατο νὰ ἠσυχάζῃ, ἀλλ' ἀπὸ Μονεμβασίας καὶ Ναυπλίου ἐν ἀεικινήσῃ διατελῶν ἠγωνίζετο νὰ ὑπεκκαύσῃ παντὶ σθένει καὶ ἐξανάψῃ τὴν ὑποβόσκουσαν ἔτι ἐπαναστατικὴν ἐν τῇ νήσῳ πυράν. Διὰ τῶν προσπαθειῶν δ' αὐτοῦ κατωρθώθη τότε ἢ ἐπὶ τὴν Γραμβοῦσαν δευτέρα στρατεία, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς ὁποίας καὶ τὴν κάθοδον εἰς αὐτὴν τῶν ἐκπατρισθέντων πρὸς ὦραν ἀγωνιστῶν, ἀνεκτίθη καὶ δευτερον τὸ Καστέλλιον τῆς Κισιάμου καὶ ἀνεζωπυρήθη καθ' ἅπασαν τὴν νήσον πάλιν ὁ ἀγών.

Μεθ' ἅπαντας ὅμως τοὺς ὑπερανθρώπους ἀγῶνας τῆς μαρτυρικῆς γῆς, μεθ' ἀπάσας τὰς πολυειδεῖς θυσίας τῶν προμάχων αὐτῆς, ἐν αἷς διαπρεπῆ θέσιν κατέχει ὁ οἶκος τῶν Χάλιδων, διότι δύο μὲν ἀδελφοὶ τοῦ Βασιλείου ἐπιφανεῖς ἀγωνισταί, ὁ Στέφανος καὶ ὁ Ἰωάννης, προσημέχθησαν ὡς καὶ πλῆθος ἄλλο συγγενῶν αὐτῶν καὶ οἰκείων θῆμα ὑπὲρ ἀπολυτρώσεως, ἢ βάσκανος πλεονεξία τῶν χριστιανικῶν τῆς Εὐρώπης Δυνάμεων, καὶ δὴ μιᾶς ἐξ αὐτῶν ἀπλήστου καὶ ἀνοικονομήτου, ἀγρυπνοῦσα πάντοτε ἐπέτυχε νὰ διαπράξῃ, καὶ ἐξακολουθεῖ οὕτω ποιοῦσα, τὸ μέγιστον τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀδικημάτων, τὴν εἰς αὔθις εἰς δουλείαν καταδίκην τῆς τάλαιπώρου νήσου. Καὶ εἶδεν ὁ ἐπιζήσας Βασίλειος καὶ τὴν κορύφωσιν ταύτην τῶν συμφορῶν καὶ κύψας μετ' ἐπωδύνου καὶ βαρυαλγούσης καρδίας καὶ ἀσπασθεῖς ἐν δακρύοις καὶ ὀλοφυρμοῖς τὸ μυριόπθητον πάτριον ἔδαφος, ἀπῆλθε συντετριμμένος, ὅπως ζήσῃ ἐλεύθερος τοῦλάχιστον ἐν τῇ ἀπολυτρωθείσῃ ταύτῃ γωνίᾳ τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς γῆς. Ἡ ἐθνικὴ τότε Κυβέρνησις βραβεύουσα καθ' ὅσον ἠδύνατο ταύτην ἔξοχον προσωπικότητα, ἀπένειμεν εἰς τὸν πρόβουλον καὶ πρόμα-

¹ Ὅρα Ἰστ. Κριτοβουλίδου, εἰς 71 σελίδα, εἰς ἣν μνημονεύεται τὸ ὄνομα τῶν Χάλιδων ὡς ἀρχηγῶν καὶ δρασάντων ἐν τοῖς πρώτοις, καὶ μητρῶν τῶν κατὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα ἀξιωματικῶν ἀριθ. 71, καὶ τὰ ὑπ' ἀριθ. 445 τοῦ 1828 καὶ 692 τοῦ 1829 ἔγγραφα τοῦ Κρητικοῦ Συμβουλίου καὶ 102 τοῦ 1829 διαταγὴν τοῦ Κυβ. Ἰω. Καποδιστρίου.

χον Β. Χάλην τὸν βαθμὸν ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον ἀπένεμε τότε κατὰ πρῶτον εἰς τοὺς πλείστους τῶν ἐν τῷ ἀγῶνι ἀριστεύων, τὸν τοῦ συνταγματάρχου καὶ τετράρχου τῆς Β. Φάλαγγος. Καὶ τοῦτον ὁμῶς δὲν ἐδίστασε νὰ θυσιάσῃ ὁ ἀείμνηστος, ὅτε προσέδραμε, προχειρισθεὶς πάλιν ἀρχηγός, εἰς τὴν ἱκετευτικὴν φωνὴν τῆς καλούσης αὐτῆς τὰ τέκνα αὐτῆς γλυκειάς Πατρίδος τῷ 1841 ἐπὶ Χαιρετῶν. Εἰς μάτην ὁμῶς καὶ πάλιν, διότι ἔνθεν μὲν ἡ ἄστοχος καὶ δειλὴ πολιτικὴ καὶ τότε τῆς Κυβερνήσεως ἐνέργεια, ἐτέρωθεν δὲ ἡ ἐπιπροσθούσα πάντοτε μισέλλην βρεττανικὴ ἀντίδρασις ἐπήνεγκον ἐν τάχει τὸ ναυάγιον τῆς δικαίας ἐπιχειρήσεως. Οὕτως ἐπανελθὼν πάλιν εἰς Ναύπλιον ὁ πολυάθλος τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ μάρτυς καὶ ἐργάτης, κατεβλήθη τέλος δηλητηριασθεὶς ἐκ τοιούτων συμφορῶν καὶ μαρνανθείς, μεταστὰς κατὰ Μάρτιον τοῦ 1846 ἐκεῖ, ὅπου ἡ μεγάλη τῶν συναγωνιστῶν αὐτοῦ χορεία, ἀφοῦ οὐδὲ πόρρωθεν εἶδε τὸ διηνεκὲς αὐτοῦ μέλημα καὶ ἐντρυφήμα, ἐπέζησε δὲ μόνον εἰς τὸν θάνατον τῶν δύο μεγάλων ὠσαύτως ἀδελφῶν καὶ τῶν τριῶν αὐτοῦ υἱῶν. Οὕτως ἐξέλιπεν ὅλως πᾶς ἄρρην γόνος ἐκ τοῦ οἴκου ἐκεῖνου, τὸν ὁποῖον οἱ φοβεροὶ τῆς Κρήτης γιενίτσαροι ἐθεώρουν πρωτοουργὸν τῆς ἐν τῇ νήσῳ μεγάλης ἐκεῖνης ἐθνικῆς ἀνακινήσεως. Ἀναπαύεται δὲ τὸν αἰώνιον ὕπνον ὁ μεγαουργὸς πατριώτης καὶ πρωταθλητὴς ἐν τύμβῳ ἀσήμῳ καὶ πενιχρῷ παραπλευρῶς τῷ νεωτέρῳ αὐτοῦ υἱῷ Νικολάῳ ἐν Προνοίᾳ Ναυπλίας. Ἀφοῦ δὲ τρεῖς κατὰ τὸ 1868, 1878 καὶ 1881 ὑπὸ τῶν ὑπουργῶν τῶν Στρατιωτικῶν κ. κ. Χ. Ζυμβρακάκη καὶ Σπ. Καραϊσκάκη ἀπεφασίσθη ν' ἀναρτηθῇ καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ Στρατάρχου Β. Χάλη ἐν τῷ ἐθιολογικῷ μουσεῖῳ, καὶ ἐματαιώθη ὑπὸ τῶν διαδόχων αὐτῶν, διαθεσάντων ἄλλως τὸ ὄρισθὲν ἐκάστοτε ἐκ 2,000 δρ. ποσόν, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ τρεχ. ἔτους, εὐγνώμων ἔκγονος αὐτοῦ πρὸς θυγατρός, ὁ κ. Δ. Φανδρίδης, ἐμερίμνησε καὶ ἐζωγραφήθη ἡ εἰκὼν αὐτοῦ, τὴν δὲ 25 Μαρτίου, πάντες οἱ ἐν Ἀθῆναις καὶ ἐν Πειραιεῖ ὄπλαρχηγοὶ καὶ λοιποὶ κρήτες πρόσφυγες καὶ μὴ, καὶ πλεῖστοι ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ ἐκ τῶν πολεμησάντων ἐν Κρήτῃ κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ 1866, μετέφερον τὴν εἰκόνα τοῦ ἐνθουσιώδους τῆς πατρίδος προμάχου καὶ τὴν ἀνήρτησαν, παρόντος καὶ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας, ἐν τῷ νεωτέρῳ ἑλληνικῷ Πανθῆῳ, μεταξὺ τῶν μεγάλων Στρατηγῶν καὶ Ναυάρχων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, μέχρις οὗ τῇ θεῖᾳ συνάρσει ἡ γενέτειρα αὐτοῦ γῆ ἐλευθέρως τέλος ἀναπνεύουσα, ἐγείρη ἐν τῷ εὐάνδρῳ καὶ ἠρωτοτόκῳ Θερίσῳ τὸ προσῆχον εἰς τὸν μεγαλάνυμον ἄνδρα μνημεῖον.

Β. ΨΙΔΑΚΗΣ